

Zločin udavačství a MLS Litoměřice 1945 – 1948/ The Crime of Denunciation and Extraordinary People's Court Litoměřice 1945–1948

Zuzana Hruběšová

Abstrakt

Práce se zabývá problematikou zločinu udavačství v českých zemích v období nacistické okupace a trestáním tohoto zločinu po skončení druhé světové války, konkrétně zkoumá případy projednávané u Mimořádného lidového soudu v Litoměřicích mezi léty 1945–1948. Udavačství patřilo mezi nejzávažnější zločiny kolaborace a jeden z nejčastěji projednávaných přečinů. Text práce představuje výsledky bádání na základě analýzy soudních složek a podává statistické vyhodnocení trestání udavačských činů před MLS Litoměřice a informace o osobách zde souzených podle § 11 tzv. velkého retribučního dekretu. Výzkum zohledňuje sociální, národnostní a genderovou strukturu obžalovaných.

Abstract

The study focuses on the crime of denunciation in the Czech lands during the Nazi occupation and punishment of this crime after the Second World War. It focuses on cases examined by the Extraordinary People's Court in Litoměřice between the years 1945-1948. Denunciation was one of the most serious crimes of collaboration and it was frequently discussed by Extraordinary People's Courts in the Czech lands. The text of the study presents the results of research based on an analysis of judicial files and provides statistical data of the punishment of crime of denunciation before this court. The Research focuses on the social, ethnic and gender structure of the defendants.

Klíčová slova: retribuce, kolaborace, udavačství, konfidenti, mimořádné lidové soudy, Litoměřice

Key words: retribution, collaboration, denunciation, informer, extraordinary people's courts, Litoměřice

Úvod

Diskuze o nutnosti potrestání válečných zločinců a zločinů kolaborace se naplno rozhořela na počátku 40. let.¹¹⁵ Výsledek, v podobě ustanovení Mezinárodního tribunálu v Norimberku,¹¹⁶ před kterým se ze svých činů měli zpovídat nejvýznamnější představitelé (a organizace) nacistického režimu, a retribučních institucí v jednotlivých státech, měl přispět k procesu vyrovnání se s dobou německého nacionálního socialismu. Stejně jako celou Evropu i Československo zasáhla vlna tzv. divoké retribuice, kterou doprovázela míra zvýšeného násilí.¹¹⁷ V rámci justičního sektoru (tzv. legální retribuice) byly na základě dekretů prezidenta republiky ustanoveny v českých zemích tři instituce.¹¹⁸ V celkovém hodnocení

¹¹⁵ Spojenecké evropské státy se během války radily v otázce potrestání válečných zločinců, již v roce 1942 podepsaly tzv. svatojakubskou deklaraci, ta určovala jeden z hlavních úkolů těchto států po válce, a to potrestání válečných zločinců. Následovala moskevská deklarace z roku 1943, podepsaná zástupci SSSR, VB a USA, která deklarovala rozhodnutí trestat viníky války, jejich zločiny a vydávání zločinců do států, ve kterých zločin spáchali. Dalším dokumentem byla londýnská dohoda z 8. srpna 1945 mezi VB, USA, Francií a SSSR o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců evropské osy. JIŘÍK, Václav. *Nedaleko od Norimberku: z dějin Mimořádného lidového soudu v Chebu v letech 1946 až 1948*. Cheb: Svět křídel, 2000, s. 4–5. FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuice v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010, s. 314–315. BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998, s. 95–96.

¹¹⁶ K tématu více např.: WEINKE, Annette. *Die Nürnberger Prozesse*. München: C. H. Beck, 2006. ANDOOR, George. *Das Nürnberger Tribunal vor 70 Jahren Teil 1, Faires Verfahren oder Siegerjustiz?* In: ZJS 4/2015, s. 356–369. [Online]

Dostupné z URL: <http://www.zjs-online.com/dat/artikel/2015_4_922.pdf> [Cit. 2017-04-20].

¹¹⁷ STANĚK, Tomáš. *Poválečné "excesy" v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005.

¹¹⁸ Mimořádné lidové soudy, Národní soud a Trestní nalézací komise. Více o případech projednávaných před NS: JANEČKOVÁ, Eva. *Novináři „aktivistické sedmičky“ před Národním soudem*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2016. TOMÁŠEK, Dušan, KVAČEK, Robert. *Obžalována je vláda*. Praha: Themis, 1999. O TNK více: KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "malá retribuice" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Praha: Academia, 2015. MLS byly zřizovány na základě dekretu č. 16/1945 Sb.: Dekret prezidenta republiky o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. O retribučních dekretech více KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“: dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Praha: Linde, 2002, s. 353–393. Na Slovensku vznikaly vlastní instituce i zákonné normy, retribuice zde měla výrazně mírnější průběh. KLUBERT, Tomáš. Vznik a specifika ľudového (retribučního) súdництва na Slovensku. In: PEJČOCH, Ivo, PLACHÝ, Jiří. *Okupace, kolaborace, retribuice*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Prezentační a informační centrum MO, 2010, s. 233–237.

retribučního procesu, lze konstatovat, že v českých zemích patřil v Evropě v řadě ohledů k těm nejtvrdším.¹¹⁹

Výraznou oblastí poválečné retribuice se staly diskuze o kolaboraci a udavačství, které jsou nedílnou součástí totalitních režimů. Dosavadní výzkumy jasně prokázaly, že počet udavačů z ideologických důvodů je výrazně nižší než počet těch, které k udání motivovala osobní situace či negativní lidské vlastnosti jako závist či žárlivost. Udavačství patřilo bezesporu mezi instrumenty, jež pomáhaly okupační režim stabilizovat a udržovat. Předložená studie se zabývá problematikou poválečného posuzování zločinu udavačství před mimořádnými lidovými soudy, konkrétně analyzuje případy projednané před Mimořádným lidovým soudem v Litoměřicích v letech 1945–1948.¹²⁰ Ten díky skutečnosti, že do jeho jurisdikce spadalo trestání zločinů spáchaných v ghettu a v Malé pevnosti Terezín, patřil mezi nejvýznamnější instituce tohoto typu.¹²¹

Hlavní těžiště výzkumu spočívalo v analýze trestních spisů fondu Mimořádného lidového soudu v Litoměřicích, konkrétně se jednalo o 493 trestních složek.¹²² Takto získané poznatky byly komparovány s informacemi získanými z odborné literatury či jiných typů pramenů.

Udavačství

Udavačství, jinými slovy donašečství či denunce, provází totalitní režimy, slouží k jejich upevnování, zastrahování a udržování osob v nejistotě. Díky udavačům se mohl státní aparát dozvědět, co se děje v domácnostech, na pracovištích i ve veřejných budovách. Důvody jedinců k udavačství jsou různé, od vyřizování osobních sporů,

¹¹⁹ FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuice v poválečném Československu*, s. 134.

¹²⁰ O činnosti MLS Litoměřice např. KOČOVÁ, Kateřina. *Činnost mimořádných lidových soudů – MLS Česká Lípa, Liberec a Litoměřice*. Hradec Králové, 2006. Disertační práce. Univerzita Hradec Králové.

¹²¹ Více zde: LOZOVIUKOVÁ, Kateřina. Ghetto Terezín a Mimořádný lidový soud v Litoměřicích v letech 1945–1948. In: HAMÁČKOVÁ, Vlastimila, HANKOVÁ, Monika, LHOTOVÁ, Markéta, eds. *Židé v Čechách: sborník příspěvků ze semináře konaného 24. a 25. října 2006 v Liberci*. Praha: Židovské muzeum v Praze ve spolupráci se Severočeským muzeem v Liberci, 2007, s. 71–95. LOZOVIUKOVÁ, Kateřina. Malá pevnost Terezín a MLS Litoměřice v roce 1948. In: *Svět historie – historikův svět: sborník profesoru Robertu Kvačkoví*. Liberec: Technická univerzita, 2007, s. 514–540.

¹²² Státní oblastní archiv Litoměřice. Mimořádný lidový soud Litoměřice 1945–1948. NAD 729.

ideologických důvodů, touze po finanční odměně¹²³ po snahu ochránit sebe a své blízké.

Zločin udavačství trestal po skončení druhé světové války §11 tzv. velkého retribučního dekretu. Tento poměrně krátký paragraf trestal udavače smrtí, pokud svým udáním zavinil něčí smrt, doživotním vězením, pokud udal větší počet osob či pokud způsobil těžkou újmu na zdraví. Pokud denunciant zavinil ztrátu něčí svobody, mohl být potrestán odnětím svobody od 5 do 20 let. Trest mohl být snížen pod dolní hranici zákona¹²⁴ za použití polehčujících okolností, ustavených v paragrafu 16/2.¹²⁵

Paragraf 11 nerozlišoval mezi udavači a konfidenty. Slovo konfident pochází z latinského confidio, což znamená: důvěřuji, spoléhám, proto se pro označení konfidentů používá české důvěrníci. Můžeme se setkat i s označením řemeslní udavači, jelikož se jednalo o osoby udávající opakovaně, mnohdy pobírající plat.¹²⁶ Největší skupinou konfidentů byly osoby, které se k této činnosti nepřipojily dobrovolně, osoby již trestané či stíhané, kterým gestapo nabízelo spolupráci výměnou za osobní svobodu.¹²⁷ Mezi konfidenty se vyskytli i lidé, kteří s gestapem spolupracovali dobrovolně, většinou ze zjištěných důvodů, ti si často kolem sebe budovali síť informátorů. Konfidenti gestapa bývali označováni jako V-personen, V-mann či Vertrauensmann, gestapo je platilo z tajných fondů zhruba 1 000 až 4 000 korun měsíčně podle jejich schopností. Plat mohli dostávat i v potravinových lístcích, lihovinách a cigaretách.¹²⁸

Paragraf 11 byl kritizován pro své nedostatky, například kutnohorský starosta si stěžoval, že trestá všechna udání, i ta bez jasných následků, v řadě kauz byly trestány i pokusy o udání. Tehdejší ministr spravedlnosti Prokop Drtina poukazoval na problém vynuceného udání, tedy když domnělý udavač vyzradil během výslechu či

¹²³ Po atentátu na R. Heydricha byla vypsána odměna jednoho milionu marek pro toho, kdo dodá informace o atentátnících. Následovaly stovky udání. FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuice v poválečném Československu*, s. 188.

¹²⁴ Odnětí svobody v délce 5 let.

¹²⁵ Mezi polehčujícími okolnostmi patřila snaha o nápravu či zmenšení napáchaného zla, zásluha o osvobození či prospění národu. Tohoto paragrafu soudy často využívaly bez řádného odůvodnění.

¹²⁶ TOMÁŠEK, Dušan. *Konfidenti*. Praha: Orbis, 1991, s. 207.

¹²⁷ FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuice v poválečném Československu*, s. 211.

¹²⁸ SLÁDEK, Oldřich. *Zločinná role gestapa: Nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938–1945*. Praha: Naše vojsko, 1986, s. 125–126.

následkem mučení inkriminující informace na nějakou osobu, v takovýchto případech byl obviněný většinou zproštěn.¹²⁹ Například Slovák Alfréda Sládka¹³⁰ pro nezjištěné důvody zatkl gestapo. Během výslechu udal informace, které vedly k zatčení Wilibalda Kroiseho, soud jej v roce 1947 osvobodil s odůvodněním, že nešlo o úmyslné udání.

Charakteristika případů udavačství projednávaných u MLS Litoměřice

Mimořádný lidový soud v Litoměřicích fungoval mezi lety 1945–1948 v budově krajského soudu v Litoměřicích. V rámci tzv. prvního retribučního období fungoval od října 1945 do května 1947, v tzv. druhém retribučním období pak od dubna do prosince 1948. Do jeho jurisdikce spadaly případy z oblasti bývalého Protektorátu Čechy a Morava i Říšské župy Sudety. Soud během svého působení projednával případy 2 046 osob obviněných z různých přečinů podle tzv. velkého retribučního dekretu.¹³¹ Ze zločinu udavačství bylo u Mimořádného lidového soudu v Litoměřicích obviněno 547 osob, průměrně tedy každý čtvrtý.¹³²

V porovnání s jinými mimořádnými lidovými soudy je to poměrně vysoký výsledek. Například u libereckého MLS to byl průměrně každý šestnáctý,¹³³ udavačství patřilo i zde k nejčastějším proviněním, hned po členství v NSDAP.¹³⁴ Nejvíce osob obviněných z udavačství v poměru ke všem souzeným osobám bylo u MLS v Uherském Hradišti, průměrně každý druhý.¹³⁵ Další informace podává následující tabulka.

¹²⁹ FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuice v poválečném Československu*, s. 203.

¹³⁰ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 138, Lsp 514/47.

¹³¹ Z toho bylo 1 802 mužů a 244 žen. KOČOVÁ, Kateřina. *Činnost mimořádných lidových soudů – MLS Česká Lípa, Liberec a Litoměřice*, s. 102.

¹³² 402 mužů a 145 žen. Odsouzeno 306 osob. Udavačství zde bylo druhým nejaplikovanějším proviněním, nejčastějším byla funkce v NSDAP. Za činnovnictví v NSDAP odsoudil MLS Litoměřice 491 osob. KOČOVÁ, Kateřina. *Činnost mimořádných lidových soudů – MLS Česká Lípa, Liberec a Litoměřice*, s. 163.

¹³³ KOČOVÁ, Kateřina. *Činnost mimořádných lidových soudů – MLS Česká Lípa, Liberec a Litoměřice*, s. 105.

¹³⁴ KOČOVÁ, Kateřina. *Činnost mimořádných lidových soudů – MLS Česká Lípa, Liberec a Litoměřice*, s. 103.

¹³⁵ MÜLLER, Jan. *Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti 1945–1948*. Hradec Králové. 2015. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, s. 27 a s. 36.

MEMO 2017/2

MLS	celkový počet souzených	z udavačství obviněno ... osob	z udavačství obviněn průměrně každý
Liberec	2 109	135	16.
Česká Lípa	1 000	95	11.
Opava	2 259	297	8.
Znojmo	878	147	6.
Chrudim	1 241	269	5.
Litoměřice	2 046	547	4.
Jihlava	856	238	4.
Most	1 678	415	4.
Jičín	1 518	370	4.
Hradec Králové	1 262	394	3.
Ostrava	1 792	605	3.
Brno	2 435	834	3.
Uherské Hradiště	1 298	637	2.

Tab. 1: Přehled počtu souzených udavačů u vybraných MLS¹³⁶

¹³⁶ Vycházím z aktuálního stavu výzkumu, kdy ještě nejsou dostupné informace o udavačích u všech MLS. KOČOVÁ, Kateřina. *Činnost mimořádných lidových soudů – MLS Česká Lípa, Liberec a Litoměřice*, s. 61–64. BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a*

Souhrnné údaje o obviněných

Soud nakonec projednával případy celkem 532 osob¹³⁷ obviněných z udavačství, z toho bylo 389 mužů a 143 žen. Můžeme říci, že více než polovinu z celkového počtu souzených žen obvinil MLS Litoměřice z udavačství. U mužů je to výrazně méně, obviněn byl průměrně každý pátý. Podle §11 tzv. velkého retribučního dekretu potrestal nakonec MLS Litoměřice 306 osob, z toho 223 mužů a 83 žen. Soud zprostil obvinění celkem 226 osob, z toho 166 mužů a 60 žen. U mužů i žen převažují odsuzující rozsudky nad těmi zprošťujícími.

Udavačství bývá tradičně chápáno jako ženský zločin, tento názor potvrzuje i Mečislav Borák, který udává, že u MLS v Ostravě byly ženy z udavačství obviněny třikrát častěji než muži.¹³⁸ Václav Jiřík s tímto tvrzením souhlasí, když uvádí: „*Je zřejmé, že udavačství bylo do jisté míry doménou něžného pohlaví.*“¹³⁹ V říjnu roku 1945 český novinář Jiří Hrbas pro deník Rudé právo definoval průměrného udavače, přesněji řečeno udavačku. Měla to být žena středního věku, učitelka. Za příklad vybral učitelku Olgu Trpiškovou, která gestapu udala na tři desítky svých kolegů. Často vyprovokovávala protiněmecké konverzace s úmyslem nachytat své kolegy při protiněmeckém výroku. Hrbas Trpiškovou popisoval: „*Nebyla nijak zvlášť hezká, jako neznámé profesorce jí hrozilo ‚nasazení‘, měla zřejmě silný komplex méněcennosti, její erotický život nebyl vyrovnaný. Byla silně romantická...*“ Trpišková

Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948), s. 131, s. 149 a s. 279. NOHEL, Tomáš. *Mimořádný lidový soud ve Znojmě v letech 1945–1948*. Brno. 2009. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, s. 18. ZBOŘILOVÁ, Kristýna. *Mimořádný lidový soud v Chrudimi v letech 1945–1948*. Hradec Králové. 2015. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, s. 39. HRACHOVÁ, Ivana. *Mimořádný lidový soud v Mostě v letech 1945–1947*. Liberec. 2006. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci, s. 29 a s. 38. CIHLÁŘOVÁ, Jana. *Mimořádný lidový soud v Jihlavě v letech 1945–1947*. Liberec. 2008. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci, s. 38 a s. 48. JARKOVSKÁ, Lucie. *Odplata, či spravedlnost?: mimořádné lidové soudy 1945–1948 na Královéhradecku*. Praha: Prostor, 2008, s. 93–123. PIONTKOVÁ, Kristýna. *Praxe Mimořádného lidového soudu v Brně*. Brno. 2013. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, s. 59.

¹³⁷ Celkem 15 osob obviněných z udavačství nebylo souzeno. Deset z nich zemřelo před samotným souzením, tři osoby byly vysídleny do Německa a ve dvou případech bylo trestní stíhání zastaveno.

¹³⁸ BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*, s. 224.

¹³⁹ JIŘÍK, Václav. *Nedaleko od Norimberku: z dějin Mimořádného lidového soudu v Chebu v letech 1946 až 1948*, s. 376.

byla nakonec pražským MLS odsouzena k doživotnímu vězení.¹⁴⁰ Podle prostudovaných archivních materiálů bylo zjištěno, že u MLS Litoměřice tvrzení o tom, že průměrným udavačem byla žena – učitelka ve středních letech, neplatí. Z analýzy vyplývá, že se jedná o muže, zámečnicka, ve věku kolem čtyřiceti let, německé národnosti, pocházejícího z okresu Ústí nad Labem, který udal několik osob gestapu. Takovým byl například Ferdinand Lösel¹⁴¹ z Trmic. Narodil se 26. června 1900. V prosinci 1946 mu soud uložil trest osmnáctiletého odnětí svobody za to, že udal několik československých občanů gestapu, za členství v SA a za účast na manifestaci SdP v Ústí nad Labem.

Průměrný věk litoměřických udavačů byl 42 let, u žen 40 a u mužů 43 let.¹⁴² Nejstarší odsouzený udavač byl Němec August Schwerda,¹⁴³ který se narodil 16. července 1873 v Sebusíně. Se svou ženou Aloisií měl v roce 1943 udat souseda Josefa Literu pro protiněmecké výroky, za což byl Litera tři měsíce vězněn. Josef Litera před Schwerdovou česky kritizoval Říši a Adolfa Hitlera.¹⁴⁴ August byl nakonec odsouzen podle §11 tzv. velkého retribučního dekretu k těžkému žaláři na 10 let, polovinu trestu si měl odpykat v nuceném pracovním oddíle, jeho žena Aloisie byla odsouzena podle stejného paragrafu na 6 měsíců vězení. Aloisie se hned po odsouzení, 19. března 1946, dostala na svobodu, neboť se do jejího trestu započítávala také vyšetřovací vazba. August zemřel 23. června 1946 ve vězení v Plzni.

Nejstarší odsouzená žena, Němka Magdalena Havlová,¹⁴⁵ se narodila 3. května 1875 a trvale bydlela v Chotěšově. Soud ji potrestal za udání Václava Mareše a učitele Václava Svatáka pro poslech zahraničního rozhlasu, tuto informaci měla podat konfidentovi gestapa Hermannu Schoramovi. Dne 11. srpna 1948 ji soud,

¹⁴⁰ JIŘÍK, Václav. *Nedaleko od Norimberku: z dějin Mimořádného lidového soudu v Chebu v letech 1946 až 1948*, s. 213–214.

¹⁴¹ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 94, Lsp 1642/46.

¹⁴² Čtrnácti osobám bylo v době odsouzení přes 60 let. Devatenáct udavačů bylo ve věku kolem dvaceti a méně let, nejmladšímu udavači bylo v době, kdy učinil udání 18 let. Nejvíce udavačů učinilo udání ve věku kolem 40 let, celkem 120, z toho 100 mužů a 20 žen.

¹⁴³ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 21, Lsp 157/46.

¹⁴⁴ „Hitler začal válku a nyní nechá rozstřílet všechna německá města!“ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, Lsp 157/46, Výslech Augusta Schwerdy z 18. 10. 1945.

¹⁴⁵ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 145, Lsp 70/48.

za použití polehčujících okolností, odsoudil k 18 měsícům vězení, propuštěna byla 13. října 1948 a předána k vysídlení.

Nejmladší odsouzený udavač se jmenoval Jiří Lipinský.¹⁴⁶ Narodil se 19. února 1923, pracoval jako technický úředník v Roudnici nad Labem. Odsouzen byl 15. července 1946 k 15 letům vězení. Lipinský docházel jako student průmyslové školy v Roudnici nad Labem k ing. Razjancevovi, ten ho měl doučovat předměty, které mu ve škole nešly. Razjancev působil jako konfident gestapa, Lipinský mu podával zprávy o nepřátelském smýšlení svých spolužáků. Razjancev nebyl za konfidentství nikdy souzen, na konci války utekl s celou rodinou ze země.¹⁴⁷

Nejmladší odsouzená udavačka byla Němka Gertruda Srbová,¹⁴⁸ narozená 27. dubna 1922. Ta měla společně s Annou Michlerovou udat Aloisii Blechovou, která radila Srbové, aby její muž „*přeběhl k Rusům a tím si jako voják zachránil život a zdraví*.“¹⁴⁹ Tento výrok Blechové udaly nejprve u starosty obce Běhánky, později na četnické stanici v Dubí. Zavinily tak zatčení Blechové gestapem a její uvěznění. Srbovou i Michlerovou odsoudil MLS dne 19. června 1946 k 10 měsícům vězení.

Z celkového počtu 532 osob obviněných u MLS Litoměřice z udavačství bylo 336 národnosti německé, 185 osob české národnosti,¹⁵⁰ 11 osob jiných národností. Při bližším prostudování tabulky můžeme vidět, že u osob české národnosti, mužů i žen, převažují rozsudky zprošťující, u osob německé národnosti naopak rozsudky odsuzující.¹⁵¹ U osob ostatních národností převažují rozsudky zprošťující.

¹⁴⁶ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 38, Lsp 604/46.

¹⁴⁷ KOČOVÁ, Kateřina. *Činnost mimořádných lidových soudů – MLS Česká Lípa, Liberec a Litoměřice*, s. 110.

¹⁴⁸ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 38, Lsp 621/46.

¹⁴⁹ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 38, Lsp 621/46.

¹⁵⁰ Problém určení české nebo německé národnosti se často vyskytuje i v soudních spisech. V Československu byla do roku 1939 národnost volbou, někteří lidé mluvili dvěma jazyky, žili ve smíšených manželstvích, mnozí si nebyli svou národností jisti. Objevovalo se také mnoho osob označovaných jako renegáti, tyto osoby měnily svou národnost podle aktuální situace, což pro ně byla nutnost pro přežití. Z etnologického hlediska označujeme tyto osoby jako etnický indiferentní. Viz LOZOVIUK, Petr. K problematice "etnické indiference". (Příklady z českého jazykového prostředí). *Český lid. Národopisný časopis*, č. 3, 1997, s. 201–212.

¹⁵¹ Na základě tohoto zjištění se můžeme domnívat, že soudci při rozhodování o trestu přihlíželi k národnosti provinilce.

MEMO 2017/2

národnost	muži			ženy		
	odsouzeno	zproštěno	celkem	odsouzeno	zproštěno	celkem
česká	63	75	138	21	26	47
německá	159	85	244	51	41	92
francouzská	0	1	1	0	0	0
italská	1	0	1	0	0	0
rusínská	0	1	1	0	1	1
ukrajinská	1	0	1	0	0	0
slovenská	0	3	3	0	3	3

Tab. 2: Počet souzených udavačů podle národnosti¹⁵²

Pod působnost Mimořádného lidového soudu v Litoměřicích spadalo 12 soudních okresů, část oblastí patřila během okupace do Říšské župy Sudety a část do Protektorátu Čechy a Morava. Podle počtů souzených udavačů z jednotlivých okresů bylo nejvíce v soudním okrese Ústí nad Labem, celkem 119.¹⁵³ Více udavačů pocházelo z oblasti bývalé říšské župy, celkem 398,¹⁵⁴ z oblasti bývalého protektorátu

¹⁵² SOA Litoměřice, fond MLS Litoměřice.

¹⁵³ V soudním okrese Litoměřice mělo svou adresu 97 souzených udavačů. Ze soudního okresu Roudnice nad Labem bylo souzeno celkem 75 domnělých udavačů. Padesát osm souzených udavačů bydlelo v soudním okrese Teplice. V soudním okrese Děčín žilo 41 souzených udavačů. Z lovosického soudního okresu pocházelo celkem 40 udavačů. Dvacet jedna udavačů trvale bydlelo v libochoveckém soudním okrese. V Chabařovickém soudním okrese mělo svou adresu sedmáct udavačů. V soudním okrese Dubí žilo celkem devět souzených udavačů. V soudním okrese Úštěk bydleli čtyři souzení udavači. Shodně po dvou udavačích měly soudní okresy Benešov nad Ploučnicí a Štětí.

¹⁵⁴ V podstatě soudní okresy Teplice, Děčín, Ústí nad Labem, Chabařovice, Benešov nad Ploučnicí, Litoměřice, Lovosice, Úštěk, Dubí a Štětí.

pocházelo 111 udavačů.¹⁵⁵ Ostatní souzení udavači, 39 osob, měli svou adresu v jiném soudním okrese či zemi.

Udavačství se nevyhnulo žádné skupině obyvatelstva, od chudých po bohaté, od žen v domácnosti, přes penzisty, dělníky, po inteligenci. Nejvíce udavačů bylo mezi dělníky, což je pochopitelné, jelikož tyto profese jsou ve společnosti nejvíce početně zastoupeny. Mimořádný lidový soud v Litoměřicích projednával celkem 292 případů dělníků-udavačů, nejpočetněji byli zastoupeni zámečníci, celkem 29 a horníci, celkem 16. Mezi udavačkami nalezneme 90 žen v domácnosti. Rolníků-udavačů soudil MLS Litoměřice celkem 66. Čtyřicet jedna udavačů bylo mezi úředníky. Mezi podnikateli se objevilo celkem 28 udavačů. Z řad inteligence soudil MLS Litoměřice celkem třináct udavačů, z toho šest se živilo jako učitelé. Osm udavačů bylo již v penzi. Struktura udavačů, co se týče jejich povolání, není výjimečná, kopíruje běžnou sociální skladbu obyvatelstva.

Udělené tresty a jejich struktura

MLS Litoměřice projednával případy udavačství po celou dobu svého působení. V roce 1945 udělil soud dvěma udavačům trest smrti a dvěma trest odnětí svobody na 15 let. K doživotnímu trestu odsoudil jednu ženu. Celkem v daném roce soud poslal do vězení pět udavačů a dva viny zprostil.

Během druhého roku fungování MLS Litoměřice udavačům nejčastěji ukládal trest odnětí svobody v délce 5 let, což byl také nejnižší možný trest podle zákona. Takto soud v daném roce potrestal celkem 48 udavačů. Druhým nejčastějším trestem bylo odnětí svobody na 10 let. V roce 1946 soud projednával případy celkem 355 udavačů, z toho 137 zprostil obvinění, 6 odsoudil k trestu smrti a zbytek, celkem 212 osob, odsoudil k trestu odnětí svobody. Průměrný trest vycházející na jednoho odsouzeného udavače je šest let a devět měsíců.

V roce 1947 přesáhl počet zproštěných udavačů, celkem 74, počet udavačů odsouzených, celkem 62. Pouze jedna osoba byla odsouzena k trestu smrti za udavačství a žádný udavač toho roku nebyl odsouzen k doživotnímu odnětí svobody. Nejčastěji se opět objevil trest odnětí svobody na 5 let a to v celkem šestnácti

¹⁵⁵ Soudní okresy Roudnice nad Labem a Libochovice.

případech. Průměrná délka udělených trestů na jednoho udavače vychází šest let a čtyři měsíce.

V posledním roce fungování MLS Litoměřice soud poslal do vězení za udavačství celkem devatenáct osob a třináct domnělých udavačů viny zprostil. Celkem dvě osoby odsoudil MLS v roce 1948 k trestu smrti. I v tomto roce soud udavačům nejčastěji uděloval odnětí svobody v délce pěti let. Průměrný trest vycházející na jednoho odsouzeného udavače v tomto roce byl 7 let.

Z prostudovaných soudních spisů vyplývá, že tresty ukládané osobám souzeným za udavačství byly pestré, od odnětí svobody v délce čtyř měsíců po doživotí, případně trest smrti. Tresty smrti soud udavačům ukládal po celou dobu svého fungování, trest odnětí svobody na doživotí ukládal pouze v prvních dvou letech. Trestání udavačů v tzv. prvním retribučním období se postupně proměňovalo. Zatímco v roce 1945 byla většina osob obviněných z udavačství odsouzena, v roce 1946 soud jednu třetinu všech obviněných viny zprostil a v roce 1947 již zprostil viny více než polovinu obviněných. Můžeme tedy konstatovat, že soudci trestali udavače v tzv. prvním retribučním období u MLS Litoměřice postupem času mírněji, což dokládá množství osob zproštěných obvinění. Toto zjištění koresponduje s tím, že i celkově se tresty ukládané u MLS Litoměřice proměňovaly a později převažoval počet osob zproštěných nad těmi odsouzenými.¹⁵⁶

Což může mít několik příčin, například tzv. únava retribuací, válka se mohla zdát vzdálená, činy provinilců méně špatné, ubýval také vyhrocený radikalismus ze strany veřejnosti. Snižování udělených trestů souvisí i s odsuny německy mluvícího obyvatelstva z českých zemí.¹⁵⁷

V roce 1948, tedy v době tzv. druhé retribuice, se situace s počtem odsouzených

¹⁵⁶ KOČOVÁ, Kateřina. *Činnost mimořádných lidových soudů – MLS Česká Lípa, Liberec a Litoměřice*, s. 159.

¹⁵⁷ Německy mluvící obyvatelstvo v Českých zemích (a maďarsky mluvící obyvatelstvo ze Slovenska) mělo být odsunuto. Jelikož odsunovou jednotkou byla rodina, byl preferován odsun provinilců před jejich potrestáním, provinilcům se tresty snižovaly, v některých případech vůbec nebyly uděleny. Od roku 1946 můžeme sledovat trend nadměrného používání §16/2 o polehčujících okolnostech. Obecně můžeme říci, že ve většině případů soudy §16/2 zneužívaly, aniž by byla jeho podstata naplněna, časté užívání tohoto paragrafu je reakcí soudů a jejich představitelů na příliš vysoký nejnižší možný trest a souvisí také s odsuny německého obyvatelstva. Soudci lidových soudů se nižšími tresty snažili „kompenzovat“ ostatní provinilce znevýhodněné odsuny.

udavačů opět proměnila, zhruba dvě třetiny obviněných podle §11 tzv. velkého retribučního dekretu byly odsouzeny a jedna třetina obvinění zproštěna, což má logické vysvětlení. Soudy měly revidovat případy z let 1945–1947 a soudit případy nevyřešené, měly je posuzovat přísněji, jelikož podle komunistů, byla retribuce v prvním období příliš mírná.¹⁵⁸

MLS v Litoměřicích odsoudil k trestu smrti celkem jedenáct osob,¹⁵⁹ osm z nich bylo popraveno, všechny v den rozsudku. Sedm z jedenácti osob potrestal MLS Litoměřice trestem smrti pouze za udavačství nebo konfidentství, případně uvedl do rozsudku udavačství jako hlavní důvod pro udělení tohoto trestu, u ostatních bylo udavačství jen vedlejším proviněním. K trestu smrti neodsoudil za udavačství žádnou ženu, ale u jiných soudů to nebyl neobvyklý jev.¹⁶⁰

Celkem tři rozsudky smrti nebyly vykonány. Ve dvou případech se jednalo o osoby odsouzené v nepřítomnosti. První se jmenoval Karl Bergel¹⁶¹ a pracoval jako vedoucí policie v ghettu v Terezíně. Druhý muž souzený v nepřítomnosti se jmenoval Herbert Mende¹⁶² a v letech 1940–1945 pracoval jako dozorce ve věznici pražského gestapa na Malé pevnosti v Terezíně.

¹⁵⁸ Tzv. druhá retribuce měla sloužit i k odstranění politických odpůrců strany. KOČOVÁ, Kateřina. Druhá retribuce: Činnost mimořádných lidových soudů v roce 1948. In: *Soudobé dějiny: Komplex odsumu: Vysídlení Němců a české pohraničí po roce 1945*, 3-4/2005. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, AV ČR 2005, s. 586–625.

¹⁵⁹ Téměř polovina popravených během retribuice (1945–1948) v českých zemích byla odsouzena za udavačství. Soudy nechaly popravit celkem 664 osob, z toho bylo 314 odsouzených za udavačství. Z těchto 314 osob bylo 265 mužů a 49 žen. LOZOVIUKOVÁ, Kateřina. Tresty smrti udělené u Mimořádného soudu v Liberci v letech 1945–1948. In: *Fontes Nissae. Prameny Nisy*. 2008, sv. 9, s. 82–83.

¹⁶⁰ Například u MLS Liberec byla jedna z osmi osob odsouzených k trestu smrti žena. Jmenovala se Anna Suchochlebová, MLS Liberec ji odsoudil v prosinci 1946. Její případ se týkal udání několika osob pro poslech zahraničního rozhlasu, deseti z nich zavinila ztrátu svobody, čtyřem těžkou újmu na zdraví, jedna po svém propuštění zemřela. KOČOVÁ, Kateřina, RADVANOVSKÝ, Zdeněk, SUCHÁ, Jitka. *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945–1948*. Ústí nad Labem: UJEP, 2001, s. 40–42.

¹⁶¹ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 156, Lsp 159/48. LOZOVIUKOVÁ, Kateřina. Ghetto Terezín a Mimořádný lidový soud v Litoměřicích v letech 1945–1948, s. 75–79. KOČOVÁ, Kateřina, RADVANOVSKÝ, Zdeněk, SUCHÁ, Jitka. *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945–1948*, s. 91–92.

¹⁶² SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 156, Lsp 157/48. LOZOVIUKOVÁ, Kateřina. Malá pevnost Terezín a MLS Litoměřice v roce 1948, s. 526–528. MOTL, Stanislav. *Nacisté pod ochranou, aneb, Kdo vlastně prohrál válku?*. Praha: Rybka Publishers, 2001, s. 43–53.

Montážní mistr z Roudnice nad Labem Bedřich Job¹⁶³ se narodil 28. března 1908. Job byl obviněn jako konfident gestapa, z vyhrožování zatčením mnoha občanům, z doručování zpráv gestapu a doporučování dalších konfidentů. Na základě jeho udání bylo mnoho osob zatčeno, jeden ze zatčených zemřel. Kvůli sporům udal svého bratra Antonína a jeho syna Přemysla pro černé obchody a ukrývání zbraní. Soud s Bedřichem Jobem proběhl 2. května 1947. Trest smrti vykonán nebyl, milostí prezidenta republiky byl zmírněn nejprve na doživotí,¹⁶⁴ díky amnestii v roce 1955 pak na dvacet pět let.

MLS Litoměřice uložil celkem dvanácti osobám trest doživotního odnětí svobody za udavačství, devíti mužům a třem ženám, všem během let 1945 a 1946. U mužů došlo ke snížení trestu ve dvou případech na dvacet let vězení a v jednom případě na patnáct, u žen v jednom případě na dvacet let. Jedenáct takto potrestaných osob se na svobodu dostalo v padesátých letech dvacátého století. Čtyři muži a jedna žena německé národnosti byli po propuštění vysídleni do Německa. V jednom případě k propuštění nedošlo.

Jednalo se o lékárníka německé národnosti Karla Erba,¹⁶⁵ narozeného v roce 1891, který měl spáchat sebevraždu. Erba uznal litoměřický MLS vinným z členství v SA a SdP. Hlavním důvodem k uložení doživotního trestu se stalo udání několika československých občanů pro protinacistický postoj, čímž měl zavinit ztrátu jejich svobody, v několika případech i smrt a vedoucí účast na tzv. Verneřickém puči.¹⁶⁶ Rozsudek si vyslechl spolu s dalšími obviněnými v souvislosti s tzv. Verneřickým pučem 17. prosince 1946. Jeho sebevražda nebyla dodnes zcela objasněna. Oficiální

¹⁶³ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 136, Lsp 442/47. Srov. KOČOVÁ, Kateřina, RADVANOVSKÝ, Zdeněk, SUCHÁ, Jitka. *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945–1948*, s. 58.

¹⁶⁴ Job byl jeden z mála, kterému byl trest smrti milostí prezidenta zmírněn. U MLS Litoměřice se tak stalo ve dvou případech, druhým byl Wenanz Winter, který se v září 1938 účastnil puče v Tisě.

¹⁶⁵ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 94, Lsp 1653/48.

¹⁶⁶ Ten se odehrál 13. září 1938, jednalo se o ozbrojený pokus místního vedení Sudetendeutsche Partei (SdP) převzít moc ve Verneřicích. Ústředními postavami puče byl Karl Erb, Josef Redlich, Josef Pieke a Karl Stiasny. KLINOVSKÝ, Petr. Verneřický puč. *Děčínské vlastivědné zprávy: časopis pro vlastivědu Děčínska a Šluknovska*, roč. 23, č. 2, 2013, s. 3–34. Další osobou, obviněnou z udavačství, která se účastnila Verneřického puče, byl Otto Klinger. Soud jej vinil z udání Františka Berana gestapu. Klinger měl Berana taktéž věznit a fyzicky napadnout. MLS Litoměřice mu 17. 12. 1946 uložil doživotní trest odnětí svobody, který byl později snížen na 15 let vězení. Z vězení byl propuštěn v říjnu 1955 a předán k odsunu. SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 95, Lsp 1665/46.

verze tvrdí, že Erb, bývalý starosta Verneřic, se v srpnu 1947 oběsil ve sklepě bývalého sociálnědemokratického konzumu. Erb od 17. prosince 1946 vykonával svůj trest a ve Verneřicích se tady nemohl nacházet. Podle Klinovského byl Erb přítomen jako svědek vyšetřování smrti letce Alfrdeda Lubojackého, jehož hrob se nacházel ve Verneřicích. Během rekonstrukce Erba surově zmlátil jistý Bedřich Cermann. Nelze vyloučit, že Erb zemřel v důsledku těchto událostí.¹⁶⁷

Udavači byli odsouzeni celkem k 1 759 letům a šesti měsícům odnětí svobody. Na jednoho z 283 odsouzených¹⁶⁸ vychází průměrně 6,2 roku vězení. Nejčastěji soud ukládal udavačům trest odnětí svobody v délce 5 let, celkem 68 osobám, z toho 43 mužům a 25 ženám. Nejnižším uděleným trestem bylo odnětí svobody na čtyři měsíce, nejvyšším doživotí, případně trest smrti. Trest pod dolní hranicí zákona soud udavačům uložil u 103 případů.

Soud se přikláněl k trestům pod dolní hranicí zákona u „lehčích“ forem udavačství, tedy u takových, kdy nedošlo k zatčení a věznění nebo smrti udaného či v rámci kauz tzv. černého hospodářství.¹⁶⁹ Rozhodnutí vynést trest pod určenou základní sazbu umožňoval při splnění určitých podmínek §16/2 tzv. velkého retribučního dekretu. Od jara 1946 (v případě kauz udavačů u MLS Litoměřice od konce roku 1946) můžeme sledovat nadměrné využívání tohoto paragrafu s tím, že v řadě případů lze o jeho opodstatněném aplikování pochybovat. U rozsudků často chybí jakékoliv zdůvodnění, proč byl uvedený paragraf použit. Tento trend souzněl s cílem státní politiky o vytvoření homogenního státu Čechů a Slováků. Obava ze zastavení procesů vysídlení německy mluvících obyvatel a obava, že by na území Československa mohli zůstat ti „nejprovinilejší“ Němci vedla k tomu, že zájem na odsunu převládl nad zájem jejich potrestání.¹⁷⁰

¹⁶⁷ KLINOVSKÝ, Petr. *Verneřický puč*, s. 20.

¹⁶⁸ Nezahrnuta odnětí svody na doživotí a tresty smrti.

¹⁶⁹ V takových případech se nejnižší možný trest, pět let odnětí svobody, zdál příliš vysoký. V případě Čecha Josefa Otradovce (feznika), který měl v roce 1942 u místního vedoucího NSDAP a následně na četnické stanici udat Čecha Josefa Bauera za porážku a držení vepře na černo, použil v rozsudku soud také §16/2. Bauer byl odsouzen k peněžitě pokutě, kterou také uhradil. Otradovce MLS Litoměřice odsoudil k šestiměsíčnímu odnětí svobody. SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 78, Lsp 1313/46.

¹⁷⁰ KOČOVA, Kateřina. Mimořádné lidové soudy v prvním retribučním období a odsun osob považovaných za Němce. In: KOCIAN, Jiří, KOKOŠKA, Stanislav, KOKOŠKOVÁ, Zdena, eds.

Fakt, že většina mimořádných lidových soudů projednávala případy udavačů první den své činnosti, koresponduje s obecnou snahou vyrovnat se s fenoménem udavačství, který byl jak na stránkách tisku, tak v projevech významných politických představitelů označován za jeden z nejobdivnějších přečinů. Například zaměstnanec továrny ostrahy Karel Svoboda měl udat 38 osob, které vyjadřovaly odpor ke Třetí říši, schvalovaly atentát na Heydricha či měly na svědomí sabotáže v továrně, udal také svou bývalou ženu a měl přispívat do časopisu *Árijský boj*.¹⁷¹ Byl prvním souzeným a popraveným mužem před MLS Kutná Hora.¹⁷² Litoměřický MLS soudil prvního udavače až téměř měsíc po zahájení své činnosti.

Tím byl 23. listopadu 1945 Alfred Bauer, jehož kauza souvisela s případem nejtvrďšího zásahu proti středním školám na území Protektorátu Čechy a Morava. Bauerovi byla prokázána vina za udání roudnických středoškolských studentů.¹⁷³ Vyslechl si absolutní trest a popraven byl 23. listopadu 1945. První odsouzenou udavačkou byla Němka Ema Zimprichová,¹⁷⁴ soud její případ projednával 26. listopadu 1945. Zimprichová se narodila 30. prosince 1914, živila se jako

Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války. Praha: Národní archiv, 2005, s. 302–308.

¹⁷¹ Jednalo se o antisemitský týdeník. Redakce časopisu vyzývala své čtenáře: „*Pište nám, telefonujte, navštivte nás. Zúčastněte se tak očistného protizidovského boje.*“ Následovaly desítky udavačských dopisů denně. Například informátor ze Suchdolu psal, že zdejší kněz, jeho kuchař a vesnický truhlář pomáhají Židům. FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*, s. 223–240.

¹⁷² FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*, s. 212.

¹⁷³ Obviněn byl z udání studentů z Roudnice nad Labem a za členství v nacistických organizacích. Nedlouho po atentátu na Heydricha, dne 19. června 1942, se Bauer dozvěděl, že student Dvořák chce na jeho rodinu spáchat atentát. Obžalovaný se vyjádřil, že měl strach o svoji rodinu, celou událost nahlásil na gestapu. Bauer ve své výpovědi u gestapa udal, že „*česká mládež pronásleduje německé děti a že roudnickí občané mají již připravené stromy, kde chtějí pověsit Němce*“. Dále měl uvést, že v průmyslové škole schvalují atentát na Heydricha, že se zde poslouchá cizí rozhlas a rozšiřují se zakázané protistátní zprávy a že ostatní studenti Dvořáka k atentátu podněcují. 20. června 1942 zatkli členové kladenského gestapa 85 studentů, chlapců i dívek. Většina z nich byla vězněna nejprve ve věznici pražského gestapa v Malé pevnosti v Terezíně, někteří však byli posláni do KT Buchenwaldu, Dachau, Osvětimi a Flossenburgu. Na následky krutého zacházení zemřelo třináct studentů, včetně Dvořáka. Z vězení propuštěné studenty nechalo gestapo vyloučit ze všech škol a nasadit k těžkým pracím. SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart.8, Lsp 37/45. Srov. KOČOVÁ–LOZOVIUKOVÁ, Kateřina. Mimořádný lidový soud v Litoměřicích – případ Alfred Bauer. In: *České, slovenské a československé dějiny: moderní přístupy k soudobým dějinám*. Ústí nad Orlicí: Ofit, 2006, s. 71–78.

¹⁷⁴ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 7, Lsp 16/45.

prodavačka, s rodinou žila v Litoměřicích. Soud ji vinil z propagace a podpory nacistického hnutí, nadávání Zuzaně Tukové, udání Františka Wolfa a Edwina Jandy pro poslech zahraničního rozhlasu, čímž zavinila ztrátu svobody obou a u Jandy také smrt. Soud ji odsoudil k doživotnímu odnětí svobody. V roce 1953 bylo upuštěno od dalšího výkonu trestu a Ema Zimprichová mohla odejít do NDR.

Posledním odsouzeným udavačem v prvním retribučním období byl konfident gestapa Václav Hadrávek.¹⁷⁵ Soud jej 3. května 1947 odsoudil ke dvěma letům odnětí svobody. Poslední odsouzenou udavačkou byla 23. dubna 1947 na dva roky odsouzená Františka Swatuschková.¹⁷⁶ Tuto švadlenu z Třebenic odsoudil MLS Litoměřice pro udání několika občanů za protiněmecké smýšlení. Dne 8. května 1947 se díky podmíněčnému propuštění dostala z vězení a později byla odsunuta do Německa.¹⁷⁷

Po obnovení činnosti MLS, v tzv. druhém retribučním období, byl v Litoměřicích prvním odsouzeným udavačem Wilibald Meumann,¹⁷⁸ rolník z Chotiněvsi. Soud mu za udání Františka Marka gestapu a členství SdP a NSDAP uložil trest 7 let a 6 měsíců odnětí svobody. Zemřel v roce 1950 ve vězení v Plzni.

První souzenou udavačkou v roce 1948 byla v červnu souzená Němka Gertruda Wagnerová.¹⁷⁹ Za udání Němce Herberta Hubse pro podkopávání vojenské morálky a pro napsání udavačského dopisu na Boženu Kocmanovou ji soud uložil trest odnětí svobody ve výši sedmi let. Podmínečně byla propuštěna v roce 1952 a vysídlena do NDR.

Posledního udavače soudil Mimořádný lidový soud v Litoměřicích dne 23. listopadu 1948. Jmenoval se Václav Zeman,¹⁸⁰ narodil se 3. června 1920, hlásil se k české národnosti a se svou ženou žil v Karlových Varech, kde pracoval jako úředník. Soud jej vinil z udání Josefa Seemana, že Seemanovo hlášení k české národnosti není pravdivé, z vyhrožování Růženě Šťastné udáním a z výkonu služby v německé

¹⁷⁵ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 111, Lsp 96/47.

¹⁷⁶ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 133, Lsp 430/47.

¹⁷⁷ Ze soudního spisu není patrné, do které části odešla, uvedeno pouze: „vysídlena do Německa“.

¹⁷⁸ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 139, Lsp 9/48. Srov. KOČOVÁ, Kateřina. *Činnost mimořádných lidových soudů – MLS Česká Lípa, Liberec a Litoměřice*, s. 240.

¹⁷⁹ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 142, Lsp 35/48.

¹⁸⁰ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 157, Lsp 168/48.

armádě.¹⁸¹ Zeman byl nakonec zproštěn. Případ posledního odsouzeného udavače, Emila Langer, ¹⁸² soud projednával 18. listopadu 1948, téhož dne mu vyměřil trest odnětí svobody na pět let. Langer se narodil 26. září 1902, žil s rodinou v Liběchově a živil se jako železniční dělník. Obžaloba jej vinila z udání Vojtěcha Šediny a Marie Hergerové, ta zemřela v koncentračním táboře. Další jeho provinění byla členství v NSDAP, NSV a SdP. Z vězení se dostal 5. listopadu 1950. Poslední udavačku odsoudil MLS Litoměřice 29. prosince 1948 na jeden rok vězení, jednalo se o Květu Föhstovou.¹⁸³ Föhstová byla české národnosti a bydlela v Košťanech, měla udat Alexandru Frühaufovou pro protiněmecké výroky, čímž zavinila ztrátu její svobody.

Osud udavačů po odsouzení

Z analýzy prostudovaných archivních materiálů vyplývá, že ve většině případů si odsouzení neodpykali trest v plné délce. Celý trest si odpykaly většinou osoby potrestané krátkodobými tresty na svobodě. Před uplynutím doby trestu se na svobodu dostalo 136 osob odsouzených za udavačství, z toho 104 za účelem vysídlení, což korespondovalo se záměrem státní politiky, která preferovala vysídlení Němců před jejich potrestáním.

Jeden z odsouzených uprchl během výkonu nucených prací v železárnách v Králově Dvoře u Berouna. Jednalo se o Bohumila Petráně,¹⁸⁴ stavebního políra z Vědomic, toho MLS poslal do vězení na 25 let za udání více osob gestapu a zavinění smrti jednoho z nich.

Poslední identifikovaný udavač se dostal na svobodu 5. července 1957, jednalo se o Jaromíra Meisnera,¹⁸⁵ úředníka z Teplic, který měl pracovat jako konfident gestapa, čímž zavinil smrt minimálně dvou osob. MLS Litoměřice jej 13. února 1947 odsoudil k 25 letům odnětí svobody.

¹⁸¹ Zde můžeme vidět problematiku otázky národnosti, konkrétně při posuzování služby v německé armádě (Wehrmachtu) – pokud byl obviněný Čech, jednalo se o vojenskou zradu, pokud byl Němec, nejednalo se o zločin.

¹⁸² SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 65, Lsp 1122/46.

¹⁸³ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 142, Lsp 34/48.

¹⁸⁴ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 41, Lsp 387/46.

¹⁸⁵ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 115, Lsp 155/47.

Rozbor případů udavačství projednávaných u MLS Litoměřice

Jak již bylo řečeno, udavačství vnímala poválečná justice jako jeden z nejzávažnějších zločinů. Kauzy udavačů a konfidentů plnily stránky novin, k tématu se často vyjadřovali ve svých projevech i političtí představitelé.

Rozhodnutí soudního senátu litoměřického MLS jasně poukazovala na skutečnost, že ačkoliv se všichni obžalovaní provinili obdobným způsobem, nelze je řadit do jedné skupiny a posuzovat rovnocenně. Mezi obviněnými nalezneme udavače z přesvědčení, kteří své konání vnímali jako službu německému nacionálnímu socialismu. Příčinou udání se mohl stát i banální spor se sousedem, příbuzným či hospodským, stejně jako kariérismus, touha po zbohatnutí či obyčejná msta. Udání mohla být učiněna cíleně a vědomě, ale i „nevědomě“ a bez promyšlených následků.¹⁸⁶

Ne všechna udání automaticky znamenala pro udanou osobu věznění a smrt, také ne všechna udání byla neoprávněná (hospodářská kriminalita). Mnoho udaných činů bylo v době udání nelegálních (poslech zahraničního rozhlasu, ukrývání uprchlíků, členství v komunistické straně), udávaly se i případy drobné a větší kriminality jako žhářství a obchod na černém trhu. Tyto případy, udání hospodářských přečinů či drobné kriminality, posuzovaly soudy méně vážně, jelikož ve většině případů i následky bývaly méně vážné. V některých případech se ukázalo, že udavač nahlásil věc zcela oprávněně, jako v případech krádeží, a obvinění byl zproštěn. Rozdílně posuzovaly MLS také, kam bylo udání učiněno, nejvýznamněji byly posuzovány případy udavačství učiněné u gestapa, které mohly mít pro udaného fatální následky. Poslední věcí, kterou soud hodnotil, bylo, zda poškozený došel díky udání k újmě, či dokonce zemřel.

Mnozí obžalovaní z udavačství byli u MLS Litoměřice obviněni z dalších zločinů jako členství nebo činnovnictví v nacistických organizacích či propagace nacismu a dalších činů. Z rozsudků samotných můžeme zjistit, které provinění pokládal soud za stěžejní. V tomto kontextu lze konstatovat, že zločin udavačství sehrával výraznou roli v rozhodnutí o výši trestu.

¹⁸⁶ KOČOVÁ, Kateřina. *Činnost mimořádných lidových soudů – MLS Česká Lípa, Liberec a Litoměřice*, s. 37.

Důvody udání

Nejčastějšími důvody pro udání mezi případy projednávanými u MLS Litoměřice bylo protiněmecké smýšlení a protiněmecké výroky zaznamenané v celkem 109 případech, toto provinění zahrnuje výroky proti Říši, Adolfu Hitlerovi, schvalování atentátu na Reinharda Heydricha, vyjádření podpory ve výhru spojenců a další. Za schvalování atentátu bylo v českých zemích popraveno téměř 500 osob.¹⁸⁷ MLS Litoměřice odsoudil 2. dubna 1946 k doživotnímu odnětí svobody Bertu Čvančarovou¹⁸⁸ pro udání Čecha Františka Krupičky, který schvaloval atentát na Heydricha. Krupičku odsoudili a následně popravili.

Velmi frekventovaným typem udání byl poslech cizího rozhlasu. Při řešení sousedských sporů byl tento typ provinění, spolu s protiněmeckými výroky, jednou z nejčastějších záminek k udání. Obyvatelé protektorátu i župy se snažili poslouchat zakázaný rozhlas, například londýnské BBC a Rádio Moskva, proto Němci nařídili, aby se každý přijímač označil upozorněním „*Pozor, poslouchání zahraničního vysílání se trestá kázníci až smrtí*“. Jelikož tato metoda selhala, začali od října 1940 rádia zabavovat. Rádia se však dala snadno schovat, a tak tato činnost pokračovala až do konce války.¹⁸⁹ Jen v Říšské župě Sudety bylo za poslech cizího rozhlasu odsouzeno 673 osob.¹⁹⁰ Karel Neubert,¹⁹¹ listonoš z Bechlína udal čtyři československé občany pro poslech cizího rozhlasu, šíření komunistických myšlenek a styk s Židy. V září 1946 jej soud potrestal patnáctiletým odnětím svobody.

Případy udavačů, kteří udali někoho pro vyhýbání se práci, projednával MLS Litoměřice v celkem 69 případech, udání tohoto typu směřovala úřadu práce. Pracovní morálka se v průběhu války snižovala mimo jiné důsledkem krácení potravinových přidělů.¹⁹² František Toman,¹⁹³ velkostatkář z Roudnice nad Labem, byl litoměřickým

¹⁸⁷ BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*. Praha: Prostor, 1999, s. 317.

¹⁸⁸ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 18, Lsp 109/46.

¹⁸⁹ MICHLOVÁ, Marie. *Protentokrát, aneb, Česká každodennost 1939–1945*. Řitka: ČAS, 2012, s. 50.

¹⁹⁰ ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety: (1938–1945)*. Praha: Argo, 2001, s. 338.

¹⁹¹ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 64, Lsp 1107/46.

¹⁹² ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety: (1938–1945)*, s. 336.

soudem potrestán třemi a půl lety odnětí svobody za udání Františka Stejskala a Václava Pišla úřadu práce pro odmítání pomoci při obracení obilí.

Styk s cizími zajatci, který zahrnuje veškeré kontakty se zajatci, jako milostné styky, opatrování jídla a oblečení, ukryvání či jinou pomoc, zaznamenal MLS Litoměřice v celkem 66 případech. Styk s cizími zajatci a udání s ním spojená, byl zaznamenán na území župy, jelikož tamní muži odcházeli bojovat na frontu, do župy se posílali váleční zajatci na práci, styky a jakákoliv pomoc takovýmto osobám byla velmi přísně trestána. Například poměr mezi německou ženou a cizím zajatcem,¹⁹⁴ nejčastěji k takovým stykům docházelo s francouzskými zajatci, se trestal několika měsíci až šesti lety vězení pro oba.¹⁹⁵ Otýlie Gaubeová¹⁹⁶ měla udat Annu Stelzeovou a francouzského zajatce, že měli poměr, dále byla členkou SdP, NS a NSV. V roce 1946 ji litoměřický lidový soud poslal do vězení na pět let.

Aktivita na černém trhu se středem zájmu udavačů souzených u MLS Litoměřice staly celkem v 62 případech. Tyto aktivity zahrnují černé obchody, černou porážku prasete a zatajování výpěstků, docházelo také k mletí mouky načerno a kvetl výměnný obchod. Směňovaly se potraviny (vejce, maso a mouka) za tabák a potřeby pro domácnost. Z území protektorátu se do župy pašovaly potraviny, hračky a elektrické spotřebiče, které se zde prodávaly na černém trhu za přemrštěné ceny.¹⁹⁷ Osoby, které upozornily na podobnou činnost, byly většinou lidovými soudy zprošťovány, neboť černý obchod je nezákonný za jakýchkoliv okolností. Pro ilustraci: za poškozování válečného hospodářství bylo v období vyhlášení prvního stanného práva, od 28. září 1941 do 20. ledna 1942, v protektorátu popraveno oběšením celkem 169 osob. Heydrich po první vlně poprav oznámil, že pokud

¹⁹³ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 148, Lsp 95/48.

¹⁹⁴ Podle tehdejší terminologie docházelo k tzv. prznění ras. Po válce se tyto vztahy trestaly z druhé strany, v českých zemích je trestal tzv. malý retribuční dekret, provinění se nazývá horizontální kolaborace. Například ve Francii trestali Francouzky, které měly milostný poměr s Němcem, oholením hlavy. DEÁK, István. *Europe on Trial: The Story of Collaboration, Resistance and Retribution during World War II*. Boulder: Westview Press, 2015, s. 181.

¹⁹⁵ KURAL, Václav, RADVANOVSKÝ, Zdeněk. *"Sudety" pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem: Albis International, 2002, s. 285.

¹⁹⁶ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 61, Lsp 1076/46.

¹⁹⁷ ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety: (1938–1945)*, s. 336.

obytelé protektorátu dodatečně nahlásí zatajovaný dobytek a obilí, nebudou potrestáni, přihlásilo se však jen malé procento osob.¹⁹⁸

Vztah udavačů k udaným osobám

Udavačství v rodině se jevilo jako nejjednodušší způsob, jak řešit hádky, nedorozumění či majetkové spory. Čech Josef Horký,¹⁹⁹ důchodce ze Záhořan, udal svou dceru Jiřinu a zetě Josefa Socha a Jaroslava Horejska pro poslech zahraničního rozhlasu, což způsobilo ztrátu jejich svobody. 21. května 1945 jej MLS Litoměřice odsoudil k doživotnímu odnětí svobody.

Udávání manžela či manželky nebylo ojedinělým jevem, převažují udání, kdy žena udala svého muže. Ženy se tak mnohdy snažily vyrovnat s krajní situací, kdy je manžel týral,²⁰⁰ v jiných případech se zase snažily zbavit svého muže, aby k sobě mohly nastěhovat milence,²⁰¹ rozvod tehdy nebyl jednoduchou ani levnou záležitostí. Pavla Maříková²⁰² z Libochovic udala svého manžela Rudolfa Maříka pro poslech cizího rozhlasu, tím zavinila ztrátu jeho svobody. Její muž jí udání po válce vrátil a MLS Litoměřice ji 8. května 1945 odsoudil k pěti letům odnětí svobody.

Sousedské spory a spory mezi nájemníky a majiteli domů se v mnoha případech řešily udáními, častými záminkami pak byl poslech zahraničního rozhlasu či protiněmecké výroky. Josefa Klingerová ze Sezímek udala u gestapa svou sousedku Annu Janíkovou pro hanlivý výrok o Hitlerovi, čímž způsobila její věznění na devět měsíců. Soud ji v říjnu 1946 odsoudil k pěti letům odnětí svobody.

¹⁹⁸ Údajně se podařilo získat jen 4,5 % dobytka z celkového zatajovaného stavu, u obilí to mělo být až 16,8 %. BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*, s. 225–226. SLÁDEK, Oldřich. *Zločinná role gestapa: Nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938–1945*, s. 162.

¹⁹⁹ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 32, Lsp 391/46.

²⁰⁰ Marie Cafourková z Roudnice nad Labem udala svého muže Josefa, který ji často slovně i fyzicky napadal a nakazil ji syfilidou. Cafourek měl pašovat cigarety do ghetta Terezín. SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 107, Lsp 16/47.

²⁰¹ Štěpánka Bortolová z Horní Suché udala svého muže za přechovávání protiněmeckého letáku, aby mohla žít se svým milencem. BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*, s. 228.

²⁰² SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 13, Lsp 19/46. Srov. FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*, s. 244.

Udání na pracovišti také nebyla neobvyklým jevem, ať už šlo o udání kolegů, podřízených či nadřízených. Například Anna Prautschová,²⁰³ Němka z Ústí nad Labem, měla gestapu udat svého zaměstnavatele Aloise Ubla pro protiněmecké výroky, čímž zavinila ztrátu jeho svobody až do konce války. Prautschová pracovala u Ubla jako hospodyně, když jí Ubl v roce 1944 propustil, udala jej pro hanlivé výroky o Hitlerovi a Říši. MLS Litoměřice ji v lednu 1947 odsoudil k 5 letům odnětí svobody. Julius Toman,²⁰⁴ sklářský mistr z Teplic, udal u gestapa ředitele továrny a dva dělníky, měl ostatním dělníkům vyhrožovat udáním na gestapu, také měl fyzicky napadat ruské zajatce pracující ve sklárně. Litoměřický soud ho 31. října 1946 odsoudil k pěti letům vězení.

Místa a způsob udání

Nejvíce udání směřovalo na gestapo, udavači se sem uchýlili v celkem 406 případech, 24 osob souzených u MLS Litoměřice můžeme označit za konfidenty a pět osob mělo učinit udání během výslechu. Nutno dodat, že udání na gestapu mělo pro udanou osobu většinou fatální následky a u MLS bylo posuzováno vážněji než například udání na četnictvu. Někteří konfidenti spolupracovali s pražskou služebnou gestapa, stěžejním místem pro udavače ze sledované oblasti byla ale kladenská služebna gestapa. Takzvaná venkovská úřadovna gestapa sídlila na Kladně od 1. října 1939, v jejím čele stanul Harald Wiesmann. Kladenská služebna si vybudovala rozsáhlou síť konfidentů. Zaměstnanci této služebny byli po válce potrestáni, například Oskar Felkl, kriminální asistent kladenské gestapa a vedoucí kladenského gestapa Wiesmann, kteří zorganizovali zatýkání roudnických studentů, byli v roce 1947 odsouzeni MLS Praha v souvislosti se zločiny v Lidicích k trestu smrti.²⁰⁵

Německému četnictvu učinili denuncianti souzení u MLS Litoměřice udání v celkem 79 případech, z toho tři osoby svou výpovědí. Četnictvu se udávaly menší i větší přestupky vůči vázanému hospodářství, poslech cizího rozhlasu, ukrývání

²⁰³ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 107, Lsp 10/47.

²⁰⁴ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 75, Lsp 1266/46.

²⁰⁵ KOČOVÁ, Kateřina. *Činnost mimořádných lidových soudů – MLS Česká Lípa, Liberec a Litoměřice*, s. 114–115.

zajatců, v případě potřeby mohl být celý případ dále nahlášen gestapu, v mnoha případech se ale setkáme s tím, že se četníci snaží udavači udání rozmluvit.²⁰⁶

Úřadu práce podali udavači informace ve čtyřiařiceti případech, sem směřovala udání pro vyhýbání se práci. Například rolník Julius Reimer udal z tohoto důvodu úřadu práce Aloisii Ortelovou a Antonii Wagnerovou. Soud ho v červenci 1946 osvobodil.²⁰⁷

Mnoho udavačů se s udáním obracelo nejprve na prostředníky, kteří celou záležitost nahlásili příslušným úřadům, jednalo se o starosty obcí, nadřízené v továrnách a konfidenty či „ortsleitery“, místní vedoucí fašistických a nacistických organizací jako Vlajka a NSDAP. Kontakt s prostředníkem se, podle Frommera, jevil udavačům výhodnější než jít přímo na gestapo.²⁰⁸ Například jistý Václav Havel²⁰⁹ z Litoměřic předal konfidentovi gestapa Vladislavu Smrčkovi informace o chování několika osob, tím zavinil jejich věznění a smrt, MLS Litoměřice ho v lednu 1947 odsoudil ke třem letům odnětí svobody.

Ústní udání převažovala nad těmi písemnými.²¹⁰ Písemná udání byla zjištěna celkem v osmadvaceti případech. Například Marie Tůmová²¹¹ odeslala dopis, ve kterém obviňovala ředitele městské školy v Roudnici Františka Kučeru a majora československé armády Milana Faktora z protiněmeckého smýšlení. Dopis zadržel český četník. MLS Litoměřice Tůmovou za napsání tohoto dopisu odsoudil k pěti letům odnětí svobody.

²⁰⁶ Tak jako v případě výše zmíněné M. Cafourkové. Týraná Cafourková si své udání rozmluvit nenechala a případ byl nahlášen gestapu. SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 107, Lsp 16/47.

²⁰⁷ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart.50, Lsp 919/46.

²⁰⁸ Udat osobu na gestapu znamenalo i výslech udavače, zatímco kontakt s prostředníkem znamenal, že prostředník přebírá odpovědnost za to, co se s udaným stane. Jedním z takových prostředníků byl Václav Piša, redaktor fašistického časopisu *Árijský boj*. FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuice v poválečném Československu*, s. 223–240.

²⁰⁹ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 111, Lsp 94/47.

²¹⁰ Což může souviset s mírou gramotnosti udavačů. Ústní udání je rovněž rychlejší a mnohdy méně promyšlené, v případě sporu mohl udavač zajít k příslušnému úřadu či místnímu vedoucímu. Napsat dopis bylo zdouhavější a je možné, že si někteří potenciální udavači své udání během psaní rozmysleli.

²¹¹ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, kart. 19, Lsp 124/46.

Závěr

Trestání viníků po druhé světové válce měly v Československu na starosti mimořádné lidové soudy. V případě litoměřického soudu patřil trestný čin udavačství mezi nejčastější důvody k odsouzení po členství a činnovnictví v nacistických organizacích.

Z trestních spisů vyplývá, že udavačství nebylo na prvním místě ideologickým proviněním. Lidé často udávali ze závnsti, msty, strachu a snahy ochránit sebe a své blízké, v některých případech ze zistných důvodů a teprve poté z důvodů ideologických. Udavačství se nevyhnulo žádné společenské skupině, udávali dělníci, učitelé, továrníci i ženy v domácnosti, udávalo se mezi sousedy, kolegy v práci, ale i mezi rodinnými příslušníky a přáteli. Jedinci se takto snažili vyřešit sousedské či rodinné spory, zbavit agresivního manžela či milenky. Udavači často ani nedomyšleli, jaké může mít jejich oznámení důsledky. Nejčastějšími předměty udání byly protiněmecké smýšlení, výrocky či činnost a poslech zahraničního rozhlasu.

Udavačství bylo v době okupace jistě velmi závažným zločinem, ke kterému se uchýlilo mnoho osob. Mimořádné lidové soudy neprojednávaly tyto případy jednotně. Roli hrála povaha udání, místo, kam udání směřovalo a také to, jaké mělo následky pro udaného.

Udavačství lze obecně označit za specifický jev totalitních režimů. Stalo se účinným nástrojem k udržení a upevnění nacistické moci. Atmosféra zastrašování, teroru, která během okupace vládla a celková tíživá situace vytvořila bezesporu podmínky, kdy se udávání stalo snadným způsobem k řešení osobních problémů a sporů. Udán mohl být každý, a to z nejrůznějších důvodů, mnohdy bez jakéhokoliv konkrétního důkazu o provinění. Udavačství lze považovat za jednu z příčin znepokojení, strachu a nedůvěry mezi lidmi. Tento fakt nahrával okupačnímu režimu, který využil slabosti lidí k jejich kontrole a manipulaci.²¹²

²¹² KOČOVÁ, Kateřina. *Činnost mimořádných lidových soudů – MLS Česká Lípa, Liberec a Litoměřice*, s. 37.

Použité prameny a literatura

Prameny

Státní oblastní archiv Litoměřice. Mimořádný lidový soud Litoměřice 1945–1948. NAD 729.

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, ročníky 1945–1948.

Literatura

ANDOOR, George. *Das Nürnberger Tribunal vor 70 Jahren Teil 1, Faires Verfahren oder Siegerjustiz?* In: ZJS 4/2015, s. 356–369. [Online] Dostupné z URL: <http://www.zjs-online.com/dat/artikel/2015_4_922.pdf> [Cit. 2017-04-20].

BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998. ISBN 80-86101-07-X.

BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-017-6.

CIHLÁŘOVÁ, Jana. *Mimořádný lidový soud v Jihlavě v letech 1945–1947*. Liberec. 2008. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci.

DEÁK, István. *Europe on Trial: The Story of Collaboration, Resistance and Retribution during World War II*. Boulder: Westview Press, 2015. ISBN 97-8081-334-7899.

FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1838-0.

HRACHOVÁ, Ivana. *Mimořádný lidový soud v Mostě v letech 1945–1947*. Liberec. 2006. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci.

JANEČKOVÁ, Eva. *Novinári „aktivistické sedmičky“ před Národním soudem*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2016. ISBN 978-80-261-0545-9.

JARKOVSKÁ, Lucie. *Odplata, či spravedlnost?: mimořádné lidové soudy 1945–1948 na Královéhradecku*. Praha: Prostor, 2008. ISBN 978-80-7260-206-3.

JIŘÍK, Václav. *Nedaleko od Norimberku: Z dějin Mimořádného lidového soudu v Chebu v letech 1946–1948*. Cheb: Svět křídel, 2000. ISBN 80-85280-68-X.

KLINOVSKÝ, Petr. Verneřický puč. In: *Děčínské vlastivědné zprávy: časopis pro vlastivědu Děčínska a Šluknovska*, roč. 23, č. 2, 2013, s. 3–34. ISSN 1212-6918.

KLUBERT, Tomáš. Vznik a specifika ľudoveho (retribučného) súdництва na Slovensku. In: PEJČOCH, Ivo, PLACHÝ, Jiří. *Okupace, kolaborace, retribuice*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Prezentační a informační centrum MO, 2010, s. 233–237. ISBN 978-80-7278-529-2.

KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "malá retribuice" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2475-6.

KOČOVÁ–LOZOVIUKOVÁ, Kateřina. Mimořádný lidový soud v Litoměřicích – případ Alfred Bauer. In: *České, slovenské a československé dějiny: moderní přístupy k soudobým dějinám*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2006, s. 71–78. ISBN 80-86845-63-X.

KOČOVÁ, Kateřina, RADVANOVSKÝ, Zdeněk, SUCHÁ, Jitka. *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945–1948*. Ústí nad Labem: UJEP, 2001. ISBN 80-7044-326-X.

KOČOVÁ, Kateřina. *Činnost mimořádných lidových soudů – MLS Česká Lípa, Liberec a Litoměřice*. Hradec Králové, 2006. Disertační práce. Univerzita Hradec Králové.

KOČOVÁ, Kateřina. Druhá retribuice: Činnost mimořádných lidových soudů v roce 1948. In: *Soudobé dějiny: Komplex odsunu: Vysídlení Němců a české pohraničí po roce 1945*, 3-4/2005. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, AV ČR 2005, s. 586–625.

KOČOVA, Kateřina. Mimořádné lidové soudy v prvním retribučním období a odsun osob považovaných za Němce. In: KOCIAN, Jiří, KOKOŠKA, Stanislav, KOKOŠKOVÁ, Zdena, eds. *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005, s. 302–308. ISBN 80-86712-32-X.

KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“: dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1.

KURAL, Václav, RADVANOVSKÝ, Zdeněk. *"Sudety" pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem: Albis International, 2002. ISBN 80-86067-66-1.

LOZOVIUK, Petr. K problematice "etnické indiference". (Příklady z českého jazykového prostředí). *Český lid. Národopisný časopis*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky 84, č. 3, 1997, s. 201–212. ISSN:0009-0794.

LOZOVIUKOVÁ, Kateřina. Ghetto Terezín a Mimořádný lidový soud v Litoměřicích v letech 1945–1948. In: HAMÁČKOVÁ, Vlastimila, HANKOVÁ, Monika, LHOTOVÁ, Markéta, eds. *Židé v Čechách: sborník příspěvků ze semináře konaného 24. a 25. října 2006 v Liberci*. Praha: Židovské muzeum v Praze ve spolupráci se Severočeským muzeem v Liberci, 2007, s. 71–95. ISBN 978-80-86889-58-0.

LOZOVIUKOVÁ, Kateřina. Malá pevnost Terezín a MLS Litoměřice v roce 1948. In: *Svět historie – historikův svět: sborník profesoru Robertu Kvačkovi*. Liberec: Technická univerzita, 2007, s. 514–540. ISBN 978-80-7372-214-2.

LOZOVIUKOVÁ, Kateřina. Tresty smrti udělené u Mimořádného soudu v Liberci v letech 1945–1948. *Fontes Nissae. Prameny Nisy*. 2008, sv. 9, s. 73–107. ISSN 1213-5097.

MICHLOVÁ, Marie. *Protentokrát, aneb, Česká každodennost 1939–1945*. Řitka: ČAS, 2012. ISBN 978-80-87470-60-2.

MOTL, Stanislav. *Nacisté pod ochranou, aneb, Kdo vlastně prohrál válku?* Praha: Rybka Publishers, 2001. ISBN 80-86182-56-8.

MÜLLER, Jan. *Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti 1945–1948*. Hradec Králové. 2015. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové.

NOHEL, Tomáš. *Mimořádný lidový soud ve Znojmě v letech 1945–1948*. Brno. 2009. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně.

PIONTKOVÁ, Kristýna. *Praxe Mimořádného lidového soudu v Brně*. Brno. 2013. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně.

SLÁDEK, Oldřich. *Zločinná role gestapa: Nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938–1945*. Praha: Naše vojsko, 1986.

STANĚK, Tomáš. *Poválečné "excesy" v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. ISBN 80-7285-062-8.

TOMÁŠEK, Dušan, KVAČEK, Robert. *Obžalována je vláda*. Praha: Themis, 1999. ISBN 80-85821-68-0.

TOMÁŠEK, Dušan. *Konfidenti*. Praha: Orbis, 1991. ISBN 80-235-0019-8.

WEINKE, Annette. *Die Nürnberger Prozesse*. München: C. H. Beck, 2006. ISBN 978-3-406-53604-5.

ZBOŘILOVÁ, Kristýna. *Mimořádný lidový soud v Chrudimi v letech 1945–1948*. Hradec Králové. 2015. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové.

ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety: (1938–1945)*. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7260-055-9.

O autorce

Bc. *Zuzana Hruběšová* (*1993) je studentkou obou Historie na katedře historie Technické univerzity v Liberci.

E-mail: hribesova25@seznam.cz